

**BEDENE BÜRÜNEN DİL
GAZİANTEP AĞZINDA UZUV
METAFORLARI VE HALK FELSEFESİ**

Yazarlar

Prof. Dr. Filiz METE
Dr. Sevinç AKSAY ALBUZ

BEDENE BÜRÜNEN DİL GAZİANTEP AĞZINDA UZUV METAFORLARI VE HALK FELSEFESİ

Yazarlar

Prof. Dr. Filiz METE

Dr. Sevinç AKSAY ALBUZ

Editör

Doç. Dr. Erhan YEŞİLYURT

ISBN: 978-625-382-359-7

E-ISBN: 978-625-382-360-3

DOI: 10.54637/vizetek.9786253823603

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap, basılı ve elektronik (e-kitap) formatlarında yayımlanmaktadır. Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj: Ahmet TUNÇDEMİR

Baskı: Ankara | Ağustos, 2026

 Vizetek
Yayıncılık

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizeteki yayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

İPEK YOLU'NUN SES MİRASI

Gaziantep ili; Akdeniz ile Mezopotamya'nın, Anadolu ile Orta Doğu'nun kesişim noktasında yer alan, binlerce yıllık tarihi boyunca onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış kadim bir kültür havzasıdır. Bu coğrafi konum, şehri sadece ticaretin ve lezzetin değil, aynı zamanda dillerin, kültürlerin ve insan hikayelerinin de harmanlandığı devasa bir kaynağa dönüştürmüştür.

Bir toplumun hafızası, en yalın ve korunaklı hâliyle dilinde saklanır. Gaziantep'in tarihi derinliği, sosyal yapısı, insan ilişkileri ve hatta mutfak kültürü; kentin kendine özgü konuşma örgüsünde, yani Antep Ağzı'nda can bulur. Bu kitap, kültürün dildeki aynası ve dil atlasının en renkli çiçekleri olan Gaziantep halk dilindeki deyimleri kayıt altına almayı ve gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öncelikle Antep ağzının fonetik ve morfolojik yapısına kısaca değinmek iyi olacaktır.

Gaziantep ağzının en belirgin özellikleri şu başlıklar altında özetlenebilir:

Antep Ağzı'nın Karakteristik Yapısı ve Fonetik Özellikleri

Ağızlar, kurumsal dillerin sterilize edilmiş koridorlarında kaybolan insan varoluşunun, direncin ve çevreyle kenetlenmiş saf bilişin en çıplak ve asil sığınaklarıdır. Türkçenin batı grubu ağızları içinde yer alan Gaziantep ağzı, gerek ses bilgisi (fonetik) gerekse şekil bilgisi (morfolojik) açısından oldukça özgün bir yapıya sahiptir. Gaziantep ağzı, Doğu Grubu ağızları (özellikle Güney-Doğu alt grubu) içinde yer alan, ancak tarih boyunca İpek Yolu üzerinde bulunması, yoğun ticari hareketliliği ve komşu kültürlerle etkileşimi

nedeniyle kendine has bir iklim oluşturmuş en karakteristik ağızlarından biridir.

Bu ağızın temel dilbilimsel (fonetik, morfolojik ve leksik) özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Ses Bilgisi (Fonetik) Özellikleri

Gaziantep ağızını işittiğinizde ona o tipik melodiyi ve vurguyu veren en temel unsur ses değışimleridir:

- **Ünsüz Düşmeleri ve İkizleşmeler:** Kelime içindeki bazı ünsüzler (özellikle "r", "h", "n" sesleri) düşme eğilimindedir veya yanındaki sesi ikizleştirir.
 - *Sonra* → *Sona*
 - *Yaparlar* → *Yapallar* gibi...
- **"b" → "p" ve "d" → "t" Sertleşmesi:** Standart Türkçedeki pek çok kelime Gaziantep ağızında sert ünsüzlerle başlar veya biter.
 - *Duvar* → *Tuvar*
 - *Domates* → *Tomatis* gibi...
- **Ünlü Değişimleri (Daralma ve Genişleme):** "a" seslerinin "e"ye, "ı/i" seslerinin "u/ü"ye dönüştüğü sıkça görülür.
 - *Kardeř* → *Gardař*
 - *Teyze* → *Deze* gibi...

Bicim Bilgisi (Morfolojik) Özellikleri

Eklerin kullanımında ve çekim eklerinde standart dilden ciddi sapmalar görülür:

- **Şimdiki Zaman Eki:** İstanbul Türkçesindeki "-yor" eki Gaziantep'te yerel bir morfolojik kimlik kazanır.

- *Geliyorum* → *Geliym*
- *Gidiyor* → *Gidiy gibi...*

- **Gelecek Zaman Eki:**

- *Yapacağım* → *Yapıcım*
- *Gideceğim* → *Gidicim gibi...*

Söz Varlığı Zenginliği

Gaziantep ağzını asıl eşsiz kılan, standart sözlüklerde yer almayan ancak bölge hayatını (mutfak, tarım, ev yaşamı) kusursuz karşılayan yerel kelimelerdir:

- **Sahre:** Piknik, mesire.
- **Rafık:** Arkadaş, yoldaş.
- **Haylan:** Bir kavun/kabak türü.
- **Çir:** Kurutulmuş kayısı veya meyve.
- **Zubun:** Üç etekli geleneksel giysi, entari.
- **Bıldır:** Geçen yıl.
- **Adı belli:** Bari.
- **Anbel beter:** Daha beter.
- **Bilmem ne, bilmem neste:** Falan, filan

Kısaltma ve Eksiltme (Ekonomi İlkesi)

Gaziantep insanı pratiktir; bu pratiklik dile de yansır. Konuşurken zamandan ve nefesten tasarruf etmek için kelimeler ve edatlar hızla eritilir:

- *Ne yapıyorsun?* → *Napiyn?*

- *Hadi gidelim → Yeri gidek gibi...*

Kültürün Söze Bürünmüş Hâli: Gaziantep Deyimleri

Deyimler, bir milletin dünyayı algılama, olayları yorumlama ve duygularını ifade etme biçiminin en estetik formlarıdır. Gaziantep deyimleri incelendiğinde, bu söz kalıplarının arkasında kentin sosyo-ekonomik yapısı, gastronomik zenginliği ve insanının pratik zekâsı açıkça görülür. Gaziantep deyimlerini anlamak, bir Anteplinin neye güldüğünü, neye üzüldüğünü ve hayata hangi pencereden baktığını anlamaktır.

Gaziantep ağız, kuralları masada yazılmış rijit bir dil değil; sokağın ritmine, mutfak atışına ve insanın fitratına göre şekillenmiş canlı bir organizmadır. Sert ünsüzlerin ağırlıkta olduğu fonetik yapısı ona "kararlı ve mağrur" bir hava katarken; sözvarlığı zenginliği ve deyimlerindeki filtresiz gerçekçilik, bu ağız Türkçenin en renkli ve duygusal deşarj gücü en yüksek diyalektlerinden biri yapar.

Küreselleşme ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, ne yazık ki yerel ağızların ve sözlü kültür öğelerinin hızla standartlaşmasına ve unutulmasına yol açmaktadır. Bugün dedelerin ve ninelerin günlük hayatta kullandığı pek çok deyim, ne yazık ki genç kuşakların kulaklarında birer yabancı kelimeye dönüşmektedir.

Bu kitap, Gaziantep'in sadece geçmişine bir saygı duruşu değil, aynı zamanda onun yaşayan ruhunu geleceğe taşıyan köprü olma iddiasındadır. Kitap boyunca yer verilen deyimler, yalnızca sözlük anlamlarıyla değil; kullanıldıkları bağlamlar, sosyolojik arka planlarıyla ele alınmıştır.

Keyifli okumalar diler, bu dil mirasının korunmasında bir nebze katkımızın olmasını temenni ederiz.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Kartezyen Dil Modelinin Yıkımı ve Radikal Bedenselleşme.....	2
1. Aşırı Somutlaştırma ve Somatik İndirgeme	3
2. Kurumsal Dilin Sterilizasyon Politikalarına Karşı Alt Somatik Tabu Yapı Sökümü	6
YÖNTEM.....	9
Araştırma Deseni ve Veri Derlemi	9
Verilerin Analizi	10
BULGULAR	11
Derlem Verilerinin Nicel Profili ve Somatik Dağılımı	11
Kavramsal Hedef Alanların ve Kültürel Kategorilerin Dağılımı..	14
Nitel Bulgular:	20
Aşırı Somutlaştırma ve Tabu Yapı Sökümünün Tipolojik Analizi	20
Kavramsal Alan ve Sosyo-Bilişsel Kategori Kodlaması	25
1. Kültürel Statü, Mahrumiyet ve İlişki	25
2. Eylem, Müdahale ve Güç Organları	29
3. İletişim, İfade ve Sosyal İlişkiler	34
4. Algı, İdrak ve Zihinsel Süreçler	40
5. Duygu ve Bedensel İhtiyaç Reaksiyonları	43
6. İnanç ve Kültürel Biliş Şeması	49
Somutlama Eğilimi ve "Biyolojik Dünyasallaştırma"	56
Gaziantep Mutfağı ve Tarım Kültürünün Zihinsel Baskınlığı	56
"Şeref" ve "Misafirperverlik" Kavramlarının Radikal Boyutu	57
Tabularla Kurulan "Filtresiz Duygusal Rahatlama Potansiyeli Yüksek" Mizah	57
Sınıfsal Geçişkenlik Korkusu ve Had Bildirme Yasası	57
Statik Duruştan Dinamik Bilişe:	58
Kültürel Ekosistemin Biyolojik Dokuya Kazınması:	59
Hegemonik Sterilizasyonun Yıkımı: Alt Somatik Dilin Felsefi Laboratuvarı	60
Genel Değerlendirme ve Sonuç:	62
Dilin Bir "Emniyet Supabı" Olarak Kullanılması	62
Tabuları Yıkarak Gelen Rahatlama	63
Duygusal Patlamaların Bedenle Kusursuz Uyumuna	63
Kaynakça	64
Ek	65